

3142

491.99

34-27

2 30.4-10

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏԱՌԵՐԻ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ

491.99
30-27

ՊԵՏՏՐԱՏ

ՅԵՐԵՎԱՆ

1934

09.07.2013

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏԱՌԵՐԻ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ

Յուրաքանչյուր ժողովրդի կյանքի զարգացման հետ այդ ժողովրդի գիրն ու գրականությունն էլ իր զարգացման պրոցեսներն ունի: Հայկական գիրն էլ ունի իր զարգացման պատմությունը. նա հաճախ արմատական փոփոխություն է յենթարկվել՝ համաձայն տվյալ ժամանակաշրջանի սոցիալ-քաղաքական պահանջների: Հայկական մեքորայան գրերը, մեծ մասամբ ձևավորված լինելով ըստ հին հունական գրերի, ինչպես և լատինականը, մինչև X դարը զարգանում էին կլորաձև՝ նման լատինական տառերին: Տասերորդ դարում մազադաթն այլևս չէր բավարարում աճող գրականության պահանջներին, ուստի հրապարակ է դալիս թղթը: Սակայն նախնական թղթի հատկությունները չէին համապատասխանում այդ ժամանակաշրջանում գործածվող փետրագրչին, վերոլհետև գրելու ժամանակ փետրագրչի ծայրերը լցվում էին թղթի մազուկներով և այսպիսով կլորաձև գրերը հնարավորություն չէին տալիս մաքուր գրելու: Հենց այս հանգամանքն է, վոր, ամենայն հավանականությամբ, գլխավոր պատճառ է դառնում կլորաձև գրերն ուղղահայաց դարձնելու, վորով գրերը հարմարեցվում են մազադաթից ավելի եփանգին նյութին՝ թղթին: Այդ ժամանակաշրջանից սկսած կլորաձև տառերը դառնում են ուղղահայաց անկյունավոր:

Դրանից հետո սկսվում է գրերի խոշոր փոփոխությունների մի պրոցես, վորը վերջիվերջո մեքորայան տառերի հետքն անգամ չի թողնում. որինակի համար կարելի յե հիշատակել Ռ տառը. սա ժամանակին կազմված է յեղել յերկու «Ր» տառերից՝ միացած իրարու. վերջիններից ներքևի մասը կտրվել է մինչև կտուցը և մնացել է միայն վերևի մասը, վորով ռ տառի տեսքը դարձել է մեքորայանից միանգամայն տարբեր: Այսպես է նաև «Ի» տառը, վորի ձևի կողմի ամբողջ յերկար մասը կտրվել է և մնացել է միայն կտուցը ռ տառի ձևով, վորպիսին, ինչպես տեսնում ենք, յերբեք չի կարող հիշեցնել նախկին մեքորայան Ի-ի տառապատկերը: Այսպես փոխվել են շատ տառեր և պահվել միայն նրանց հնչյունները, ինչպես ձ, գ, մ, ն, չ, պ, ջ, տ, ց, փ տառերը: Մինչև տասներկուերորդ դարը մենք չենք ունեցել հատուկ 0 տառը, սրան փոխարինել են յերկու միացած տառեր՝ աւ, վորը տվել է 0 հնչյունը: Այսպիսի կոմբինացիան առաջ է բերել մեծ անհարմարություն, վորի համար տասներկուերորդ դարում ընդունվել է լատինական կլոր 0 տառն՝ առանց վորեւ փոփոխության:

1512 թ. հրապարակ են դալիս նոտրագրերը՝ հայկական միջալայրից շատ հեռու՝ ջուդայեցի վաճառականների ձեռքով, առևտրական կապիտալի զարգանալու միջոցին. վաճառականները միակ սոցիալ-իրավական ուժն էին ներկայացնում հայ իրականության մեջ և առաջին հերթին հենց նրանց պահանջներին էին բավարարում գրության ձևի փոփոխությունները: Այդ գրերը համարյա թե անփոփոխ

4 գծերի մեջ	8 տառ թ ի խ կ ջ վ լ փ
Նոր տառերից	2 տառ վ փ
Վերևի 3 գծերի մեջ	8 տառ ե ժ ծ չ ճ ճ մ ն
Նոր տառերից	11 տառ ժ լ ծ կ հ ճ ց ֆ փ
Միջին 2 գծերի մեջ	5 տառ ա ս տ ո ռ
Նոր տառերից	15 տառ ա դ ե գ ի ը խ յ շ չ ո ս տ ր ռ
Ներքևի 3 գծերի մեջ	14 տառ բ գ դ զ ը լ շ յ չ չ պ ր ք ց
Նոր տառերից	7 տառ ք գ ք դ պ ջ ց

Շնորհիվ տառերի վերոհիշյալ հին դասավորության՝ շատ տառեր յենթակա յեն ավելի շուտ կոտրատվելու. սրա վրա ավելանում է և այն հանգամանքը, վոր տառերի մի մասն ել դուրս են դալիս իրենց բնից՝ կազմելով պոչեր և մաղալին գծեր, վորոնք նույնպես յենթակա յեն շուտ կոտրատվելու. այդպիսով ժամանակից շուտ մեր տառերը յենթարկվում են ամբողջականի, վորով անտեղի գումարներ են կորչում:

Դժվար թե մի ուրիշ արժավիտում գտնվի այնպիսի խոշոր գործածություն ունեցող տառ, ինչպիսին է մեր յեռամատ ա-ն: Որինակ, ռոռուսական արժավիտում ամենից շատ գործածվող տառեր համարվում են՝ և, պ, ս տառերը, այդ տառերն ամեն մի հազար տառի շարվածքի մեջ հանդիպում են մոտավորապես 90 անգամ, իսկ մեր ա-ն 180 անգամ, վորի շնորհիվ ավելի յենք հոգնեցնում աչքներս և մետաղի, թղթի ու տպագրության մեջ 6 տոկոսից ավելի ծախս ունենում: Միայն Պետհրատի Յերևանի տպարանում 1934 թ. նախատեսված պլանով տպագրվում է 10,500 մամուլ, վորից 6900 մամուլ հրապարակվում են դանազան լրագիրներն՝ իրենց 15—20 հազար տիրաժով, իսկ 3600 մամուլ կազմում են գրքերն ու ժուռնալներն՝ իրենց միջին 10 հազար տիրաժով: Յեթե հաշվելու լինենք միայն տպագրության ու թղթի վերահիշյալ 6 տոկոսի կորուստը, հետևյալ պատկերն ենք ստանում. թերթերից կորցնում ենք 414 մամուլ, գրքերից ու ժուռնալներից՝ 216 մամուլ: Այսպիսով մեր ա-ն պատճառում է միայն տպարանին 630 մամուլի կորուստ:

Յեվրոպական տպագրության մեջ խոշոր տեղ է գրավում կեզել 8-ի (պետիտ) տառը, իսկ մեզ մոտ 8-ին փոխարինում է կեզել 10-ի (կորպուս) տառը: Տարբերությունն 8-ի և 10-ի մեջ կազմում է 40 տոկոս, իսկ մեր կեզել 10-ի տառը, համեմատած յեվրոպական կեզել 10-ի տառի հետ, 10-ից 15 տոկոս ավելի տեղ է գրավում: Հենց մեր ներկայումս գործածվող տառերի անտեսաստվարական բնույթն է պատճառ, վոր ռուսական թերթերից արտատպվող նյութերը մեր մամուլում համարյա թե կրկնակի տեղ են բռնում: Ահա վերոհիշյալ լուրջ պատճառներն ստիպում են, վոր մեր հասարակայնության ա-մենալուրջ կերպով զբաղվի մեր տառերի փոփոխության խնդրով: Այժմ, մեր գրականության ամենաբուռն զարգացման շրջանում, յերբ տարեցտարի հսկայական չափով աղավ է դնում մեր տպագրության գործը, անհրաժեշտ է զբաղվել ու հրատապ խնդիր դարձնել տա-

ռերի ձևափոխությունը և այդպիսով կանխել մեր հետագա թե՛ տրնտեսական և թե՛ ֆիզիկական կորուստները: Սույն աշխատության մեջ կրկին հրապարակ է հանվում այս հարցը, և ժամանակ է, վոր նա ստանա իր լուծումը: Այս աշխատանքը, լինելով գործի սկիզբ, տառեր մշակելիս ղեկավարվել եմ հետևյալ սկզբունքներով.

1-ին՝ աշխատել բարձրացնել տառերի վորակը և այդ վորակի հաշվին հանել խնայողություն:

2-րդ՝ աշխատել տառապատկերները չփոխել:

3-րդ՝ յեռամատ ա-ն փոխարինել յերկմատ ա-ով:

4-րդ՝ տառերին տալ ուղղահայաց ձև:

5-րդ՝ վերացնել անկյունավոր գծերը և տալ կլոր ձև:

6-րդ՝ լայնացնել չորս գծերի միջուկը, վորով կապահովվեն ի միջի այլոց նաև տառերի արանքները մրով լցվելուց:

7-րդ՝ ամեն մի տառ պարիակել իր բնում և ամեն մի տառ դարձնել մի ամփոփ միավոր:

8-րդ՝ տառերը դասավորել համապատասխան չորս գծերի միջև կանոնավոր, ձևով, վորպեսզի տողերը դուրսին ընդգրկվեն:

9-րդ՝ մեր 35 տառն ունի 7 հատ հատուկ զլխատառ, մնացած 28 տառը տպագրվում են սովորականի մեծացրած ձևով. վերացնել նաև այդ 7 զլխատառը և ղեկավարվել ընդհանուր սկզբունքով:

10-րդ՝ մեր զլխատառ Ա-ն փոխարինել փոքրատառ ա-ով՝ ներս ծալելով աջակողմյան դուրս ցցված ատամը, կամ փոխանակ զլխատառ Ա-ի աջ ատամը ներս ծալելու, վերևի բաց մասը ծածկել, նմանեցնելով հունական ալֆային, վորը բոլոր յեվրոպական լեզուներում էլ ա է՝ մենք ևս, մինչև նորագրերին անցնելը, գործ ենք ածել այդ ձևի ա:

11-րդ՝ այժմ գործածվող տառերից հանել յեռամատ ա-ն և փոխարինել յերկմատ ա-ով, վորով մենք մեր գրականությունն աղատած կլինենք հսկայական կորուստներից:

Որհրդային կարգերը Հայաստանում այնպիսի պատմական նվաճումներ են ձեռք բերել, վոր այսօր մեր յերկրի ամբողջական տեսքը կատարելապես փոխվել է: Դեպի լիակատար սոցիալիզմ գնացող մեր աշխատավոր ժողովուրդն իր աշխատանքային խանդավառությամբ հիմնահատակ կործանեց հին կարգերը և նրանց ավերակների վրա մեր կուսակցության սերելի առաջնորդի ղեկավարությամբ ու աջակցությամբ ստեղծեց նորը — իր սեփական արդյունաբերությունը, դուրդատնտեսությունը, և կուլտուրայի ու կենցաղի նոր ձևեր: Որոք չի կարող լինել, վոր այս առարկից, մեր տառերի փոփոխության խնդրում ևս այդ նույն աշխատավոր մասնակցությունը կուսակցության և իշխանության ղեկավարությամբ կկատարեն այն, ինչ դարձել է մեր որբի պահանջը, մեր զարգացման ընթացքից բխող անհրաժեշտությունը:

1. ՅԱՆՈՒԲՅԱՆ

Լ. ԿԴԱԿԻԱՆ

Րեֆորմ արմ. տրիֆտա

Գիւ. ՏՏՐ Արմենի, Երիւան, 1934 Գ.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0238831

